

OPEN MONUMENTENDAG NIJMEGEN 2020

Wandelroute Rondom het Molenveld Spoor en soldaten 1905-1940

Start: Daalseweg hoek Van 't Santstraat

Afstand: 3,6 km

Militair gebied

In 1900 stonden in het centrum van Nijmegen drie kazernes, vervallen gebouwen, die veel kostbare grond in beslag namen en die vol lastige (vechtlustige en drankzuchtige) soldaten zaten.

De stad kocht in 1902 het landgoed Amaliënstein en naastgelegen percelen en ruilde deze met het rijk voor de kazerneterreinen binnen de oude stad. Het elfde regiment infanterie werd gelegerd in de Krayenhoffkazerne (1905) en Snijderskazerne (1906).

Architect van deze identieke kazernes was kapitein G.W.J. Koolemans Beijnen, die werkte in de stijl die sinds 1870 populair was voor rijksgebouwen: de Hollandse neorenaissance. Het Rijk gebruikte deze bouwstijl uit de roemruchte Gouden Eeuw om de nationale identiteit te versterken. Daarom hebben veel postkantoren, stations en kazernes uit die tijd trapgevels, rondboog nissen en horizontale speklagen in hun bakstenen gevels.

De twee kazernes bestaan uit een langgerekt hoofdgebouw met daarachter enkele vleugels. In het hoofdgebouw waren leslokalen en officiersruimten, de manschappen sliepen erachter.

In de Prins Hendrikkazerne (1910) huisde de Koloniale Reserve, de rekruten voor het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger (KNIL). Het was de eerste kazerne die uit vrijstaande paviljoens bestond. Zo kwamen zoveel mogelijk licht en lucht binnen en werd het gevaar van besmettelijke ziekten beperkt. De Hagenaar Jan Limburg was de eerste burgerarchitect die voor het ministerie van Oorlog werkte. Hij brak met de neorenaissance en bouwde in een strak en sober rationalisme (een eenvoudige bakstenen gevel zonder speklagen die de constructie van het gebouw deed uitkomen).

In 1953 kwamen de drie kazernes in gebruik bij de Luchtmacht Instructie en Militaire Opleidingen School (Limos). Na de opheffing van de dienstplicht in 1995 werd deze gesloten. De gemeente bestemde het Molenveld voor woningbouw. De Prins Hendrikkazerne huisvest een asielzoekerscentrum en een basisschool.

Volkshuisvesting

Het gebied ten noorden en oosten van het kazerneterrein bestaat grotendeels uit sociale woningbouw uit de periode 1909-1940. Langs hoofdstraten zoals de Daalseweg en de Van 't Santstraat staan boven- en benedenwoningen, elders eengezinswoningen, die allemaal een voor- en een achtertuintje hebben. Alle huizen zijn gebouwd in baksteen. Ze hebben schuine pannendaken en meestal slechts één verdieping onder het dak. De architectuur is simpel. Ondanks deze overeenkomsten zijn deze complexen gemakkelijk van elkaar te onderscheiden. De route bezoekt er vier.

Route

U start voor het badhuis hoek Daalseweg / Koolemans Beijnenstraat.

1. Badhuizen stammen uit een tijd waarin men baden en douchen uit het oogpunt van

hygiëne al belangrijk vond, maar waarin veel huizen geen douche hadden. Dit **badhuis** uit 1927 stond strategisch aan een viersprong van hoofdstraten en op loopafstand van de honderden middenstands- en arbeiderswoningen. Binnen werden mannen en vrouwen strikt gescheiden. Zo waren er twee wachtkamers en twee badruimtes. In 1983 ging het badhuis bij gebrek aan belangstelling dicht. Sindsdien is het een jeugdtheater.

De stijl van het badhuis is beïnvloed door de Amsterdamse school. Het is in twee kleuren baksteen opgetrokken. De tweede bouwlaag laat horizontale en verticale banden metselwerk zien.

U neemt de Koolemans Beijnenstraat.

2. De middenstandswoningen (overkant) hebben erkers, de arbeiderswoningen (deze kant) niet.

U wandelt tot de kruising met de Van 't Santstraat en steekt die over. U gaat naar rechts en komt spoedig bij:

3. het **Magazijn** voor Kleeding en Nachtleger uit 1906. In oude kazernes stonk het vreselijk, vooral door de opslag van de matrassen (het nachtleger). Omdat die opslag ook een bron van ziektes vormde, was dit magazijn een geweldige hygiënische vooruitgang. Tegenwoordig biedt het gebouw onderdak aan een woongroep van negen verstandelijk gehandicapte jongeren. Zie ook de wandelroute Limos.

U vervolgt de Koolemans Beijnenstraat. U gaat de hoek om en komt na honderd meter bij de toegang tot:

4. de **Krayenhoffkazerne** (1905, architect Koolemans Beijnen). De trapgevels, de hoge ramen versierd met boogjes en de horizontale banden verraden de neo-renaissance stijl. De Nederlandse leeuw en de oorlogsgod Mars boven de hoofdingang symboliseren de kazernefunctie. Architect Paul van Hontem heeft de kazerne verbouwd voor achttien woonwerkpanden, een grand café en een cultureel centrum. Het open terrein voor de kazerne was exercitieplaats.

U blijft het hek volgen en gaat na honderd meter linksaf de Garnizoenslaan in. Aan het einde slaat u rechtsaf de Molenveldlaan in. Hierna neemt u de eerste straat links, de Wachterslaan. Dit is het gebied van de:

5. **nieuwbouw op het Limosterrein**. Links staan de in zwart en grijs uitgevoerde appartementengebouwen De Wachters (het zijn er negen) van de Belgische architect Jo Crepain. Rechts staat Parkhof West, bekleed met rode baksteen. Dit complex van de Limburgse architect Joop Slangen heeft houten vlonders op de eerste verdieping, waar de voordeuren zijn.

Na Parkhof-West neemt u rechtsaf het pad dat naar de Gelderselaan loopt. Rechts ziet u appartementengebouw De Verkenner, eveneens van Crepain. Op de Gelderselaan gaat u linksaf en loopt omhoog naar de Postweg. Aan de overkant ziet u:

6. de neoclassicistische (zie de vlakverdeling in de voorgevel, de pilasters en klassieke beelden opzij) **villa Geldershof** (1850, architect Fritsen uit Kleef) voor koopman B. Bahlmann, die een winkel aan de Grote Markt had met zo'n groot assortiment dat men zei: 'Wat God niet geeft, geeft Bahlmann'.

U wandelt de Postweg omhoog. Aan uw rechterhand ziet u:

7. de protestantse **begraafplaats Rustoord**. Hoewel het poortgebouw (1897, architecten W.J. Maurits en A. Weijers) een halve eeuw jonger is dan Geldershof is het even neoclassicistisch (zie de pilasters, het driehoekig fronton en de drie vazen bovenop). Het kerkhof zelf is een romantisch park van de hand van de Haarlemse tuinarchitect L.P. Zocher.

U steekt de drukke Kwakkenbergweg over vlak voorbij de 'V' met de Postweg. Hier ligt:

8. de **begraafplaats van** de Israëlitische gemeente (1921, architect Oscar Leeuw). De robuuste ingangspartij heeft lage torens op de hoeken en hoge vensters, die verzonken lijken. Leeuw was al langer (Vereeniging 1915) een navolger van het rationalisme. De Hebreeuwse tekst boven de poort betekent: 'huis der levenden'.

Van de Postweg gaat u schuin naar links de Postdwarsweg in en vervolgens de eerste straat rechts, de Hazelaarstraat.

9. Deze straat is onderdeel van een groter complex arbeiderswoningen dat Stichting Opgang in 1935 bouwde. De voortuintjes, de rode daken en de afwisseling van gevels geven de **Hazelaarstraat** een prettig aanzien.

Onderaan gaat u rechtsaf, de Vlierestraat, vervolgens linksaf, de Elzenstraat in. Op de hoek met de Hengstdalseweg staat:

10. een voormalige **Montessori kleuterschool** (1931, architect J. Zwanikken). De Italiaanse pedagoge Maria Montessori was populair in katholieke kring. Omdat grote klassen kinderen passief maakten, was zij voor zelfwerkzaamheid en individueel onderwijs. Montessori vond goede architectuur belangrijk, omdat die de schoonheidsbeleving van het kind bevorderde.

U gaat linksaf de Hengstdalseweg in. U ziet hier:

11. de Koningshof, een complex met winkels en seniorenwoningen. Tot 1993 stond hier de **Christus Koningkerk** (1933, architect J. Zwanikken). Alleen de kerktoren is blijven staan. In de volksmond heette zij de 'Kardinaal', de toren van de Prins Hendrikkazerne heette de 'Kolonel'

U steekt de Dommer van Poldersveldtweg over en loopt naar het hekwerk van de:

12. **Prins Hendrikkazerne** (1911, architect J. Limburg). Ze is een voorbeeld van 'moderne baksteenarchitectuur in streng rationele vormen'. De bouwmassa van het hoofdgebouw springt steeds verder in om uit te monden in de toren die net als de wachthuisjes met een koepel wordt bekroond. Hier kregen de rekruten van het KNIL hun eerste opleiding, hier leerden ze een paar woorden Maleis en rijst met sambal eten. Van 1925 tot en met 1946 vertrok vanaf deze plaats de vierdaagse.

U vervolgt de Van 't Santstraat tot de eerste zijstraat rechts voorbij de driesprong met de Daalseweg.

13. In 1909 bouwde de 'Roomsche Katholieke Coöperatieve Werklieden Bouwvereniging in de **Bergansiusstraat** 26 eengezinswoningen (met voortuin). Het is de oudste sociale

woningbouw in de wijk. De ouderdom is af te lezen aan de neorenaissance gevels met hun gele boogjes en geometrische patronen boven de deuren en ramen.

U gaat verder over de Van 't Santstraat en neemt - onder de poort door - de tweede zijstraat links, de Valeriusstraat

14. Dit is de **Spoorbuurt** (1923-1930, architecten J. Dullaart en J.P. Staal). Ze is gebouwd door woningbouwvereniging De Gemeenschap waarvan alleen personeel van spoor- en tramwegmaatschappijen lid konden zijn. Hier woonden oorspronkelijk alleen machinisten, conducteurs enz. De architecten hebben met bescheiden middelen veel variatie in het straatbeeld aangebracht: gebruik van topgevels, geknikte rooilijnen en een wisselende straatbreedte.

Aan de achterkant was de Spoorbuurt afgesloten door het hek van het kazerneterrein, maar ook aan de voorkant lag ze verscholen achter de hoge huizen van de Van 't Santstraat. Dit effect werd versterkt door de poort van de Valeriusstraat: wie hier onderdoor gaat, moet maar afwachten wat hij aantreft. Dit soort poorten was gebruikelijk in tuinwijken (zie ook wandelroute Oud West).

U gaat vanuit de Valeriusstraat twee keer naar links, steekt dan nogmaals de Van 't Santstraat over en komt via de Verdijkstraat in de:

15. **Palestrinastraat**. De lage arbeiderswoningen met hun grijze pannendaken rechts zijn eind jaren twintig in opdracht van woningbouwvereniging De Gemeenschap gebouwd (architect J.P. Staal), het hogere en in rode baksteen uitgevoerde complex dat aan uw linkerhand begint, is uit 1924. Hier was de Stichting Volksbelang de opdrachtgever.

U gaat aan het einde van de Palestrinastraat linksaf en loopt over de Daalseweg naar het badhuis. Einde route.

Plattegrond

